

ظرفیت‌سنجی موسیقی قومی کردی به منظور ترویج فرهنگ کار و فعالیت در برنامه‌های رادیویی^۱

زهرا السادات سیدزاده^۲؛ حسن خجسته^۳؛ هوشنگ جاوید^۴

تاریخ ارسال: ۱۴۰۰/۹/۲۹ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۲/۲۸

چکیده

از جمله مباحثی که در برنامه‌سازی رادیو، معمولاً به آن توجه کم‌تری شده، اهمیت موسیقی در بهبود شرایط کمی و کیفی کار است. این پژوهش، در پی پاسخ به این پرسش است که چگونه می‌توان با تکیه بر موسیقی کار کردی، از ظرفیت رسانه‌های رادیو، در جهت ارتقای فرهنگ کار و فعالیت بهره برد؟ این پژوهش، بر پایه آرای آلن پی مریام است که در نظریه خود، به بررسی تأثیر موسیقی بر کار پرداخته است. در این راستا، نگاهی اجمالی به قابلیت‌های موسیقی قومی در بهبود فعالیت اجتماعی شده و سپس، جایگاه موسیقی در برنامه‌های رادیویی بیان شده است. در ادامه، انواع موسیقی کار کردی، در استان‌های کردستان، کرمانشاه و ایلام، تبیین و ظرفیت‌های موسیقی کار این نواحی برای ترویج فرهنگ کار و فعالیت، در برنامه‌های رادیویی ارزیابی می‌شود. روش این پژوهش، مصاحبه نیمه‌ساختاریافته و مطالعه اسنادی است. به همین منظور، با صاحب‌نظران حوزه موسیقی قومی استان‌های کردستان و تهیه‌کنندگان رادیو مصاحبه صورت گرفته است. براساس نتایج، به نظر می‌رسد با وجود اینکه موسیقی کردی و کار در مناطق کردنشین، کارکردی اجتماعی دارد، پیوند مناسبی میان موسیقی کار مناطق کردنشین و برنامه‌های رادیویی به وجود نیامده و از ظرفیت موسیقی کار، تنها به صورت محدود، در شبکه‌های رادیویی استان‌ها استفاده شده است. برای تقویت این پیوند، علاوه بر تبیین سیاست‌گذاری‌های مربوطه در سطح کلان، نیاز به تهیه‌کنندگانی آشنا به موسیقی-به‌ویژه موسیقی قومی کردی- است تا با همکاری کارشناسان موسیقی، ترانه‌های کار سنتی، متناسب با دوران معاصر، بازسازی و در برنامه‌های رادیویی استفاده شوند.

واژه‌های کلیدی

رادیو، موسیقی قومی، موسیقی کار، موسیقی کردی، نظریه آلن پی مریام.

۱. این مقاله براساس نظر گروه دبیران و سردبیر فصلنامه، پژوهشی است.

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه رادیو، دانشکده تولید رادیو و تلویزیون، دانشگاه صداوسیما، تهران، ایران. (نویسنده مسئول).
z.seydzadeh@yahoo.com

۳. استاد گروه رادیو، دانشکده تولید رادیو و تلویزیون، دانشگاه صدا و سیما، تهران، ایران.
khajastehhasan@yahoo.com

۴. کارشناسی ارشد، گروه نوازندگی موسیقی ایرانی، دانشکده علوم انسانی، واحد علی‌آباد کتول، دانشگاه آزاد اسلامی، گلستان، ایران.
houshangjavid@yahoo.com

مقدمه

اگر صدا به منزله عنصری فعال در زندگی انسان تلقی شود، رادیو، رسانه‌ای است که از طریق صدا در مخاطبش تأثیر می‌گذارد. موسیقی، گونه‌ای از پیام رادیویی و صوت و یا مجموعه‌ای از اصوات موزون و آهنگین خوشایند برای طبع انسان است که به وسیله ساز و یا صدای انسان به شنونده منتقل می‌شود (قاسمی، ۱۳۹۶: ۸۵). موسیقی، از مهم‌ترین عناصری است که در برنامه‌های رادیویی، در جهت ارتباط، انتقال پیام و تأثیرگذاری بر مخاطب استفاده می‌شود و قابلیت شکل‌دهی به ایده‌های جدید، هویت‌یابی، ایجاد دوستی و تغییر الگوی زندگی مخاطب را دارد. برنامه‌سازان رادیو نیز به همین دلیل، سعی کرده‌اند با توجه به تنوع موسیقایی، از موسیقی در برنامه‌های رادیویی کمک گیرند.

در میان گونه‌های متعدد موسیقی، موسیقی قومی در فرهنگ‌سازی جوامع نقش بسزایی را ایفا کرده است. موسیقی قومی، حاصل گره‌خوردگی فعالیت‌های اقوام با موسیقی است. پژوهشگران مختلف، به کارکردهای متعدد موسیقی قومی از قبیل آداب و رسوم، مناسک، مبارزات، بازی‌های اقوام، کار و فعالیت پرداخته‌اند. آلن پی مریام، از نظریه‌پردازان حوزه موسیقی قومی، با تبیین دو جنبه مهم موسیقی قومی، یعنی صدا و رفتار، کارکردهای موسیقی قومی را در فعالیت‌های اجتماعی- به خصوص کسب و کار- نشان می‌دهد. مریام، در تبیین این نظریه، از موسیقی کار، به عنوان یکی از عناصر کلیدی پیوند موسیقی قومی و فعالیت اجتماعی اقوام نام می‌برد.

تمرکز این پژوهش، بر نحوه استفاده از موسیقی قومی در برنامه‌های رادیویی، در جهت ترویج فرهنگ کار و فعالیت است. موسیقی و نغمات کار در اقوام ایرانی، انگیزه مضاعف برای رونق کسب و کار می‌دهند. «اهمیت و جایگاه موسیقی در ایران، جایگاهی خاص و مهم بوده است. از دیرباز، در مناطق مختلف کشور این نغمات و موسیقی در فعالیت‌های متعدد افراد، حاضر بوده‌اند» (حیدری، ۱۳۹۶: ۲۷۰). با توجه به این مقوله، رویکرد این پژوهش، شناخت و تبیین ظرفیت‌های موسیقی کار مناطق کردنشین کشور، خاصه استان‌های کردستان، کرمانشاه و ایلام، برای استفاده در برنامه‌های رادیویی است.

پیشینه تحقیق

به دلیل نو بودن موضوع این پژوهش، در یافته‌های نگارنده، پیشینه پژوهش مدنظر درباره موضوع این پژوهش، یافت نشد. به همین دلیل در فهرست زیر، به بخشی از پژوهش‌های نزدیک به موضوع این پژوهش، اشاره می‌شود:

محمد حنیف و طاهره رضایی، سال ۱۳۹۶ در مقاله‌ای با عنوان «تأملی بر آواها و ترانه‌های کار» به بررسی ویژگی‌های کارآواها پرداخته‌اند. این مقاله در کتاب فرهنگ موسیقی کار در ایران: مجموعه مقالات آوازها و نغمه‌های کار در ایران به کوشش هوشنگ جاوید چاپ شده است.

رستم منتی، سال ۱۳۹۶ در مقاله «ترانه‌های کار در استان ایلام» ویژگی‌های موسیقی کار در استان ایلام را برشمرده است. این مقاله در کتاب فرهنگ موسیقی کار در ایران: مجموعه مقالات آوازها و نغمه‌های کار در ایران به کوشش هوشنگ جاوید چاپ شده است.

سید اسماعیل حسینی، سال ۱۳۹۶ در مقاله‌ای با نام «آواها و ترانه‌های کار در منطقه کردستان»، به بررسی ویژگی‌های کار آواها در استان کردستان پرداخته است. این مقاله در کتاب فرهنگ موسیقی کار در ایران: مجموعه مقالات آوازها و نغمه‌های کار در ایران به کوشش هوشنگ جاوید چاپ شده است.

سید آرمان حسینی آتباریکی و منصور نوروزی مستغلی، سال ۱۳۹۶ در مقاله‌ای با نام «نگاهی به سروده‌های کار در ادبیات شفاهی کردی»، کارآواها در ادبیات شفاهی کردی را تحلیل و بررسی کرده‌اند. این مقاله در کتاب فرهنگ موسیقی کار در ایران: مجموعه مقالات آوازها و نغمه‌های کار در ایران به کوشش هوشنگ جاوید چاپ شده است.

شایسته چابکی و ویدا همراز، سال ۱۳۸۹ در مقاله‌ای با نام «کاربرد موسیقی در برنامه رادیویی»، چگونگی استفاده از موسیقی در برنامه‌های رادیویی را بر اساس ریتم زیست بدن شنونده رادیو بررسی کرده‌اند. این مقاله در فصلنامه رسانه‌های دیداری و شنیداری، دوره ۶، شماره ۱۳، صص ۶۹-۸۹ چاپ شده است.

ظرفیت‌سنجی موسیقی قومی کردی، به منظور ترویج فرهنگ کار و فعالیت در برنامه‌های رادیویی

سید مجید محمدی سکندهی و حسن خجسته، سال ۱۳۹۸ در مقاله‌ای با عنوان «قابلیت‌های دراماتیک موسیقی محلی مازندران در برنامه‌سازی رادیو»، ظرفیت‌های دراماتیک موسیقی یکی از مناطق ایران را در برنامه‌سازی رادیو بررسی کرده‌اند. این مقاله در فصلنامه فرهنگ مردم ایران، شماره ۵۶، صص ۱۱۳-۱۴۳ به چاپ رسیده است.

حمیرا آذرخش سال ۱۳۹۰ در پایان‌نامه‌اش با عنوان «بررسی قابلیت‌های رادیویی بیت‌خوانی در فرهنگ کرد (بررسی موردی بیت‌خوانی در مکریان)» که به راهنمایی محمد اخگری انجام داد، به بررسی ظرفیت بیت‌خوانی به عنوان هنری کردی در رادیو پرداخته است.

در نهایت، به نظر می‌رسد که مطالعه‌ای به منظور بررسی ظرفیت‌های موسیقی قومی مناطق کردنشین ایران به منظور ترویج فرهنگ کار و فعالیت در برنامه‌های رادیویی براساس نظریه آلن پی مریام (مطالعه موردی استان‌های کردستان، کرمانشاه و ایلام) انجام نشده است؛ لذا بررسی این مسئله، ضروری به نظر می‌رسد.

مبانی نظری تحقیق

مبانی نظری این پژوهش، بر پایه نظریه آلن پی مریام است. مریام در کتاب انسان‌شناسی موسیقی، رویکردهای نه‌گانه‌ای را برای موسیقی در مواجهه با فرهنگ برمی‌شمارد. این عناوین عبارت‌اند از: ۱. بیان احساس؛ ۲. لذت از زیبایی؛ ۳. تفریح و سرگرمی؛ ۴. بیان و نمایش نمادین؛ ۵. پاسخ عینی؛ ۶. تقویت همنوایی با هنجارها؛ ۷. تأیید و تنفیذ نهادهای اجتماعی و مناسک دینی؛ ۸. کمک و حمایت تداوم و ثبات فرهنگ؛ و ۹. کمک به هم‌گرایی و یکپارچگی اجتماعی (مریام، ۱۳۹۶: ۱۱).

مریام، موسیقی را به عنوان بخشی از طبیعت بشری، رفتاری جهانی می‌داند (آخوندی و افهمی، ۱۳۹۶: ۳). او در کتاب انسان‌شناسی موسیقی، اتنوموزیکولوژی را مفهوم مرکزی پژوهشش قرار می‌دهد و آن را چنین تعریف می‌کند: «اتنوموزیکولوژی عبارت از مطالعه موسیقی در قالب همه شئون فرهنگی است، بدین معنا که هم شناخت موسیقی و هم شناخت مردم را دربردارد» (مریام، ۱۳۹۶: ۱۵). مریام معتقد است که مقتضیات فنی و حوزه دربرگیرنده اتنوموزیکولوژی بایستی چنان گسترش یابد که قادر به مطالعه همه انواع موسیقی در سطح جهان باشد.

ظرفیت‌سنجی موسیقی قومی کردی به منظور ترویج فرهنگ کار و فعالیت در برنامه‌های رادیویی

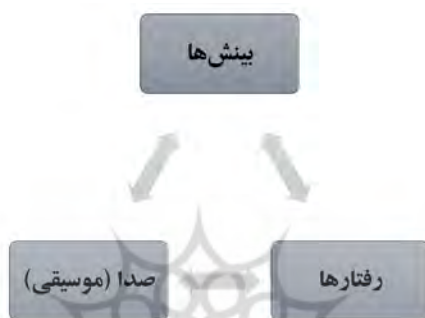
وی با استناد به مالینفسکی^۱، دو بعد متفاوت را در فرهنگ‌های انسانی تشخیص می‌دهد. یکی آن‌که مستقیماً با نیازهای زیستی (بیولوژیک) انسان پیوند دارد و دیگری آن‌که فاقد این پیوند است. اولی سیستم‌های اجتماعی، سیاسی و اقتصادی را شامل می‌شود و دومی سیستم‌های هنری، مذهبی و فلسفی را. اولی موضوع علوم اجتماعی است و دومی موضوع آن‌چه او، جنبه‌های انسانی فرهنگ^۲ می‌نامد. اولی حقیقتاً اجتماعی است، اما دومی بیش از هر چیز، فردی و روانی است. از نظر مریام، اتنوموزیکولوژی از نظر راهکردها و هدف‌ها، جزئی از علوم اجتماعی به حساب می‌آید، درحالی‌که موضوع آن مربوط به جنبه‌های انسانی زندگی بشر است و از این منظر، رویکردها و آماج‌هایش بیش‌تر علمی‌اند تا انسانی. درحالی‌که جنبه‌های انسانی فرهنگ، موضوعش بیش‌تر انسانی است تا علمی (مریام، ۱۹۶۴: ۲۵).

مریام به انسان و جامعه انسانی و به فرهنگ به مثابه پدیده‌ای جهانی می‌اندیشید که با همه تنوع و گوناگونی، نتیجه تفکر انسان در مورد زندگی و محصول تلاش وی برای فائق آمدن بر مشکلات آن است و نیز جایگاه موسیقی را در بطن فرهنگ، موردکنکاش قرار می‌داد (فاطمی، ۱۳۷۸: ۱۴۲). از نظر مریام، موضوع مردم‌شناسی موسیقی، عبارت است از مطالعه و بررسی موسیقی در فرهنگ و بی‌درنگ می‌افزاید که بسیار مهم است که این تعریف باید دارای شرحی کامل باشد تا چهارچوب و محدوده آن روشن شود. از نظر او، فرض روشن و بدیهی این است که مردم‌شناسی موسیقی، مکمل موسیقی‌شناسی و مردم‌شناسی است و اصوات موسیقایی، حاصل و نتیجه فرایندهای رفتاری است که با ارزش‌ها، طرز تلقی‌ها و باورهای مردمی که حامل فرهنگ خاصی هستند، شکل می‌گیرد (خجسته، ۱۳۹۵: ۶۲).

مریام سعی در نظام‌مند کردن موسیقی قومی و تبیین نظریه‌ای برای موسیقی‌شناسی قومی داشت. وی نظریه‌ای را عنوان می‌کند که در آن موسیقی به‌مثابه فرهنگ، در سه بُعد بررسی می‌شود: «مفهوم‌پردازی، شناخت رفتار انسان‌ها در برابر موسیقی و تحلیل اصوات موسیقایی» (همان، ۱۲).

1. Bronislaw Malinowski
2. Humanities

مدل مریام به این صورت است که خود می‌گوید: «برای فهمیدن این‌که چرا یک ساختار موسیقایی به شکلی که هست وجود دارد، باید همچنین بدانیم چرا و چگونه رفتاری که آن را به وجود آورده چنین است که هست و چرا و چگونه بینش‌هایی^۲ که پشت این رفتارها خوابیده‌اند به نحوی به نظم درآمده‌اند که شکل مطلوب خاصی از صدای سازمان‌دهی‌شده (موسیقی) را تولید می‌کنند (Merriam, ۱۹۶۴: ۷). در واقع، مریام به یک مدل سه‌گانه به شکل زیر می‌اندیشد:

شکل ۱. مدل مریام (مریام، ۱۹۶۴: ۷).

در مدل مریام، بینش‌ها، برداشت‌ها و طرز تلقی‌هایی هستند که در پس عمل موسیقایی و تولید و اجرای موسیقی وجود دارند (همان، ۶۳). این‌که چه چیزی موسیقی است و چه چیزی موسیقی نیست، این‌که آیا در جامعه موردنظر، مفهوم استعداد موسیقایی وجود دارد یا خیر؟ تا چه اندازه موسیقی در یک جامعه اهمیت دارد؟ چه مقدار وقت صرف آن می‌شود؟ تا چه حد و در چه جهتی به آن توجه می‌شود؟ ریشه موسیقی چیست؟ منبع آفرینش موسیقایی کدام است؟ جنبه‌های زیباشناسانه و احساسی تا چه حد مورد توجه قرار می‌گیرند؟ و سوالاتی از این دست، به مسئله بینش‌ها مربوط می‌شود. سرانجام با پرداختن به رأس سوم مدل یعنی تحلیل فنی موسیقی، مریام در جهت ارائه یک تصویر کلی و جامع، از یک فرهنگ موسیقایی مشخص، گام برمی‌دارد. از نظر مریام، چهار رفتار موسیقایی را می‌توان در هر فرهنگی تشخیص داد:

1. Behavior
2. Concepts

ظرفیت‌سنجی موسیقی قومی کردی به منظور ترویج فرهنگ کار و فعالیت در برنامه‌های رادیویی

(الف) رفتار فیزیکی؛

(ب) رفتار گویشی؛

(پ) رفتار اجتماعی؛

(ت) رفتار آموزشی (همان، ۱۰۳).

رفتار فیزیکی، به فنون نوازندگی و خوانندگی ارتباط می‌یابد. رفتار گویشی، به کیفیت آنچه نمایندگان یک فرهنگ در مورد موسیقی خود می‌گویند، مربوط می‌شود که به‌ویژه در نظر انتقادی آن‌ها نسبت به اجراهای مختلف انعکاس می‌یابد. رفتار اجتماعی، در ارتباط با موقعیت موسیقی‌دان در جامعه قابل بررسی است. این‌که موسیقی‌دان به صورت حرفه‌ای به کار موسیقی می‌پردازد یا به صورت غیرحرفه‌ای و در نهایت رفتار آموزشی عبارت است از نحوه آموزش موسیقی در یک جامعه یا شیوه انتقال دانش موسیقایی و نیز ملودی‌ها و آهنگ‌ها از نسلی به نسل دیگر (فاطمی، ۱۳۷۸: ۱۴۴).

جدول ۱. رفتارهای موسیقایی و ویژگی‌هایشان (فاطمی، ۱۳۷۸: ۱۴۴).

ویژگی‌ها	رفتارهای موسیقایی
فنون نوازندگی و خوانندگی	رفتار فیزیکی
کیفیت نظر نمایندگان یک فرهنگ در مورد موسیقی خود	رفتار گویشی
موقعیت موسیقی‌دان در ارتباط با جامعه	رفتار اجتماعی
نحوه آموزش موسیقی در جامعه یا شیوه انتقال دانش موسیقایی	رفتار آموزشی

این پژوهش براساس همین نظریه، در سه بُعد، به بررسی موسیقی مناطق کردنشین ایران می‌پردازد و از قبیل آن، ظرفیت‌های موسیقی کار این مناطق را برای کاربردی کردن آن در برنامه‌های رادیویی تحلیل خواهد کرد. در ضمن در این مسیر، مصاحبه‌هایی نیز با کارشناسان موسیقی محلی هر یک از این نواحی و تهیه‌کنندگان رادیو انجام خواهد شد.

کارکردهای موسیقی در نظام‌های اجتماعی از منظر مریام

توجه مریام اگرچه در مدل سه‌گانه، استوار بر صدا (موسیقی)، رفتارها و بینش‌ها بود، بعدها توسط خود وی تبدیل به نظریه موسیقی، به مثابه فرهنگ

ظرفیت‌سنجی موسیقی قومی کردی، به منظور ترویج فرهنگ کار و فعالیت در برنامه‌های رادیویی

شد. توجه وی در این دوره، بیش‌تر براساس صدا و رفتار بود. وی متوجه این قضیه شده بود که آدمیان در هر جامعه‌ای، بدون توجه به احوالات آن جامعه، احوالات فرهنگی و پیش‌ش‌های گوناگون آن، درگیر و همراه موسیقی آن جامعه هستند. به همین منظور کارکردهای گوناگونی را برای موسیقی در نظام اجتماعی برشمرد. حسن خجسته، کارکردهای موسیقی در نظام اجتماعی را از منظر مریام، این‌گونه بیان می‌کند:

- ❖ بیان احساس: موسیقی می‌تواند ابزار بیان عقاید و احساساتی باشد که از طریق گفتمان رایج، بیان‌شدنی نیستند.
- ❖ لذت از زیبایی: وقتی با شنیدن موسیقی زیبایی، معنا یا قدرت بازآفرینی تجربیات معنادار را دنبال می‌کنید، یعنی از موسیقی لذت می‌برید.
- ❖ تفریح و سرگرمی: سطح توجه و معطوف شدن ذهن شنونده به موسیقی، نموداری از توانایی سرگرم‌کنندگی موسیقی با ایجاد آسودگی از فشارهای روانی با موسیقی است.
- ❖ نمایش نمادین عقاید و وسیله‌ای برای ارتباط: نمایش نمادین رفتارها و موضوعات گوناگون مانند سرود ملی، آوازهای جمعی که امروزه در مسابقات، طرفداران گروه ورزشی از جمله فوتبال برای تقویت همبستگی در برابر رقیب می‌خوانند.
- ❖ القای عقیده و باور به دیگران.
- ❖ پاسخ‌های عینی و فیزیکی: ممکن است موسیقی برای کارها و فعالیت‌های مختلف استفاده شود. همچنین نوازندگی پاسخی فیزیکی است.
- ❖ تقویت همنوایی با هنجارهای اجتماعی: موسیقی می‌تواند مناسبات مردمی و ارزش‌های اجتماعی را تقویت کند.
- ❖ اعتبار و تنفیذی برای نهادهای اجتماعی و مناسک و مراسم: گاهی موسیقی برای تثبیت و ماندگاری آداب و رسوم و عقاید و باورها به کار گرفته می‌شود.

ظرفیت‌سنجی موسیقی قومی کردی به منظور ترویج فرهنگ کار و فعالیت در برنامه‌های رادیویی

❖ کمک به تداوم و تثبیت فرهنگ: موسیقی می‌تواند به شکل‌گیری و حفظ ارزش‌های مورد قبول کمک کند.

❖ کمک به وحدت و هم‌گرایی جامعه: برای مثال، موسیقی ملی یا سرود هر کشور، نمادی برای وحدت میان آحاد مردم و اقوام و گروه‌های قومی در بطن یک ملیت واحد است (خجسته، ۱۳۹۵: ۸۳-۸۲).

بخشی از کارکردهای موسیقی در نظام اجتماعی از منظر مریام، مرتبط با موضوع این پژوهش یعنی موسیقی کار است که در بخش‌های بعدی، تحلیل خواهد شد.

جایگاه موسیقی در رادیو

رسانه‌های گروهی، به‌ویژه رادیو و تلویزیون، به دلیل نقش تربیتی مهمی که در جامعه ایفا می‌کنند، همواره مورد توجه مخاطبان بوده‌اند. غلامحسین مختاباد در مقاله‌ای عنوان می‌کند که بر اساس مشاهدات عینی و نیز تحقیقات علمی مراکز نظرسنجی، بیش از ۷۵ درصد برنامه‌های تلویزیونی و رادیویی را به صورت‌های گوناگون، قطعات موسیقی تشکیل می‌دهد (مختاباد، ۱۳۸۸: ۶۲). با این‌حال، سیاست‌های فرهنگی تلویزیون و رادیو که به علت گستره وسیع مخاطبان به سمت اشاعه فرهنگ متوسط گرایش داشته، مورد انتقادهایی قرار دارند؛ انتقادهایی که معمولاً از ابتدای ظهور رادیو و بعد تلویزیون، وجود داشته و تعلق این رسانه‌ها در نشر فرهنگ موسیقایی جدی و هنری و گرایش روزافزون آنها به انواع موسیقی سبک و مردم‌پسند را نشانه گرفته است. در واقع، تعداد انگشت‌شماری از شبکه‌های رادیو-تلویزیونی به موسیقی‌های موسوم به کلاسیک، جدی، هنری و بومی اختصاص دارند (فاطمی، ۱۳۸۵: ۴۳). در حالی که هنر موسیقی، تصویری است از زندگی، به شکلی که در اجتماع جریان دارد؛ چرا که هر جامعه‌ای، زبان موسیقایی ویژه‌ی خود را دارد که به مثابه پدیده یا رفتار ابداعی، در شمار فرهنگ به حساب می‌آید. به همین دلیل، انتخاب موسیقی و یا به عبارتی صحیح‌تر، توجه به فرایند تولید موسیقی برای هر برنامه در رسانه، امری مهم و ضروری تلقی می‌شود.

آواهای کار در ایران

آواهای کار به عنوان بخشی از فرهنگ عامه هر ملتی، نشانگر تاریخ آن ملت هستند. نحوه کار، نحوه زیست و سرگرمی‌های آنها، در این‌گونه آواها نشان داده می‌شود و تحلیل این آواها، باعث می‌شود به شیوه‌های تفکر و باورهای آنها پی برد. گونه‌های متنوعی از آواهای کار در ایران وجود دارند. آواهای کار، اگرچه در مضامین، پیوندهایی باهم دارند، اما با توجه به فرهنگ‌های مختلف موجود در ایران، تفاوت‌هایی میان‌شان وجود دارد. به عنوان مثال، هرچند در استان‌های شمالی کشور، آواهای فراوانی در ارتباط با شالی‌کاری خوانده می‌شود، اما این آواها دقیقاً همان آواهایی نیستند که شالیکاران دشت‌های کوچک و ساکنان دره‌های پر آب مناطق روستایی کهگیلویه و بویراحمد و بختیاری سر می‌دهند. همچنین برخی آواها مختص یک فرهنگ خاص است و اشعاری شبیه به آن در دیگر مناطق به چشم نمی‌خورد. به عنوان مثال، به نظر می‌رسد که اشعار نوغان‌داری در شمال یا اشعار دست‌فروشان مناطق شهری، کاملاً اختصاصی بوده و در مناطق دیگر کمتر به این مضامین توجه شده است. همین‌طور نغمه‌های بلوط‌کانی، اختصاص به مردم مناطق غربی و جنوب غربی کشور دارد. همچنان که آواهای ماهیگیری نیز مختص بندر نشینان است. از دیگر مشخصه‌های آواهای کار در ایران، همچون اغلب بخش‌های فرهنگ عامه، ناشناس بودن سازندگان آنهاست. هر از چندگاه اشعار معروفی که به زبانزد و مثل تبدیل شده‌اند، در آواهای کار مردم منطقه‌ای، راه یافته‌اند اما خالقان عمومی آواهای کار، ناشناخته‌اند. از طرفی، آواهای کار، همواره در حال تغییر و دگرگونی هستند و این نغمه‌ها با گذشت زمان و تغییر روحیات استفاده‌کنندگان آنها، با تغییراتی همراه می‌شوند. به همین خاطر، می‌توان ادعا کرد که آواهای هر نسل تا حدودی بیان‌کننده احساسات و روحیات همان نسل، به شمار می‌روند. اما جالب این‌جاست که مختصات کلی آواها و مضامین آنها، با عبور از نسلی به نسل دیگر کمتر تغییر می‌کند و همین مشخصه‌ها می‌توانند به شناسایی اقوامی که در کلیات مفاهیم فرهنگی با یکدیگر قرابت بیش‌تری دارند، کمک کند (حنیف، ۱۳۸۶: ۴۰-۴۱).

انواع آواهای کار در ایران

به دلیل تنوع و گوناگونی، آواهای کار را نمی‌توان صرفاً با یک نظر دسته‌بندی کرد، اما به دلیل ضرورت این پژوهش که مرتبط با آواهای کار در مناطق کردنشین ایران است، نگارنده این پژوهش، دسته‌بندی حسین محمدزاده در مقاله «نوع و محتوای ترانه‌های کار در استان کردستان» را معیار قرار خواهد داد. محمدزاده در پژوهش خود، ترانه‌ها و آواهای کار را به یازده عنوان تقسیم می‌کند که عبارت‌اند از:

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
فصلنامه علمی-پژوهشی
تالار جامع علوم انسانی

۱. شکار؛

۲. کشاورزی؛

۳. دامداری و فرآورده‌های لبنی؛

۴. ترخینه؛

۵. قالی‌بافی؛

۶. آب آوردن از چشمه؛

۷. کاروان؛

۸. سربازی؛

۹. جنگ؛

۱۰. رانندگی؛

۱۱. اوقات بیکاری (محمدزاده، ۱۳۹۶: ۹۰-۹۱).

نکته‌ای که باید مدنظر قرار داد، این است که دسته‌بندی فوق، بیش از آن‌که مراحل جوامع صنعتی یا پیشاصنعتی را نشان دهد، براساس بازتاب زبان، جامعه و فرهنگ در ابعاد یک جامعه، دسته‌بندی شده است.

موسیقی در مناطق کردنشین ایران

موسیقی کردی به عنوان بخشی از فرهنگ ایرانی، دارای قدمت بسیار است. احمدی‌پور، مختاباد و مقصودی، ضمن برشمردن ویژگی‌های موسیقی کردی، آن را در سرتاسر مناطق کردنشین، به دو گروه موسیقی بدون ساز و موسیقی با ساز، طبقه‌بندی می‌کنند:

الف) موسیقی بدون ساز کردی

بدون همراهی آلات موسیقی، تنها با کلام همراه است، به شکل ریتمی خوانده می‌شود و اشعار آن را مسائلی که در ارتباط مستقیم با مردم است، گزارش می‌کنند. از جمله شرح حال افراد و یا توصیف مسائل عاطفی (اغلب به صورت مرثیه)، هنری، اقتصادی، سیاسی و دلبستگی به کسی یا چیزی، که همگی در اشعارشان گنجانده می‌شود. در این شیوه نمایش موسیقی، می‌توان به «بیت»، «حیران» و «هوره» اشاره کرد (احمدی‌پور و همکاران، ۱۳۹۳: ۹۸).

ب) موسیقی با ساز کردی

در موسیقی با ساز، اشعار و ترانه‌ها، ریتمی‌تر ارائه می‌گردند و خواننده یا سراینده تلاش دارد کلام خود را با آهنگ، موزون کند و از انواع ساز بهره می‌گیرد که ساخت این سازها بنا بر شرایط سنتی مردم آن منطقه شکل می‌گیرد (احمدی‌پور و همکاران، ۱۳۹۳: ۹۸). سازهای موسیقی کردی در حال حاضر عبارتند از: دف، دهل، دو تپله (دو تپله)، تاس، شمشال (نی فلزی)، دوزله، ترمه‌نای پره‌تاس، بلور، دیوان، کمانچه، تنبور، سرنا، زیل (سنج)، قریبِ چهل سال قبل، سازی به نام «تولوم» که سرنایی وصل به انبان چرمی بوده، نیز وجود داشته که اینک از بین رفته است، دایره (جاوید، ۱۳۹۳: ۶۹).

در شکل زیر، انواع موسیقی کردی از نظر سازی آورده شده است:

شکل ۲. انواع موسیقی کردی از منظر سازی (مأخذ: احمدی‌پور و همکاران، ۱۳۹۳: ۹۸).

آواهای کار در مناطق کردنشین ایران

علی‌رغم یکسانی زبانی، آواهای کار در مناطق مختلف کردنشین ایران، متفاوت است. از این‌رو، می‌توان آواهای کار مناطق کردنشین را براساس مکان، به سه دسته کلی تقسیم کرد:

آواهای کار در کردستان

مشاغل سنتی در کردستان که هنگام اشتغال به آن‌ها، ترانه‌های کار، زمزمه می‌شوند بسیاریند. هرچند با گذشت زمان، برخی از این مشاغل کم‌رنگ شده یا به دست فراموشی سپرده شده‌اند. اسماعیل حسینی، آواها و ترانه‌های کار در کردستان را به مسگری، سفالگری، گیوه‌دوزی، قالی‌بافی، ناوایی، درودگری، نازک‌کاری، جولایی، دستاس، سفالگری، گلیم‌بافی، نمدمالی، باران‌خواهی، درو کردن، علف چیدن، خرمن‌کوبی، شیر دوشی، بنایی، میوه چیدن، گردو چیدن، پشم‌چینی، گوسفندان، مشک‌زنی، دوشیدن دام، لایروبی نهر، شخم زدن، آبیاری، پیمان‌کردن، خرمن، نخ‌ریسی، زمزمه برای دوشیدن گاو، پختن نان، نقش‌خوانی در قالی‌بافی، خانه‌ها، مقام‌های ساربانی، جشن محصول، مازو چیدن، زغال درست کردن، خرمن باد دادن، حلاجی (پنبه‌زنی)، خشت‌زنی، شال‌بافی، جوراب‌بافی، شکار، سقزگیری، کتیرا کردن، پنبه‌دوزی، آهنگری و غیره تقسیم می‌کند (حسینی، ۱۳۹۶: ۳۹۶).

احمد پارسا چپنیش دیگری برای آواها و ترانه‌های کار در کردستان مد نظر خود دارد. انواع ترانه‌های کار یا کارآواها در کردستان به زعم وی به این شرح است:

الف) ترانه‌های مربوط به دامپروری: این ترانه‌ها به چند دسته تقسیم می‌شوند:

- ❖ ترانه‌های چوپانی: نی و آواز، دو رفیق همراه چوپان در تنهایی کوه و دشت هستند.
- ❖ ترانه مشک‌زنی: این ترانه را زنان، به صورت فردی یا دو نفره، هنگام مشک‌زنی اجرا می‌کردند. [...] این ترانه، از قسمت‌های سه مصرعی مقفی تشکیل شده و هر مصرع دارای هفت هجاست.
- ❖ ترانه‌های شیردوشی: دام‌ها اغلب وسیله ارتزاق صاحبان آن‌ها هستند و از فرآورده‌های آن‌ها استفاده می‌کنند. شیردوشی به وسیله زنان و دختران انجام می‌شود.

ب) ترانه‌های شکار: این ترانه ویژه شکارچیان است.

ج) ترانه شخم‌زنی (پارسا، ۱۳۹۸: ۸-۱۱).

آواهای کار در کرمانشاه

آرمان حسینی آذربایکی و منصور نوروزی مستعلی، زمانی که به تبیین سرودهای مخصوص کار و فعالیت در گویش‌های لکی، کلهری و جافی در سطح استان کرمانشاه می‌پردازند، لالایی‌ها را نیز جزو آواهای کار این منطقه به حساب می‌آورند. حسینی آذربایکی و نوروزی مستعلی، آواها و ترانه‌های کار در کرمانشاه را در دسته‌های زیر، قرار می‌دهند:

الف) لاهه لاهه (لالایی): اگر لالایی‌ها را هم، نوعی کار تلقی کرد، مانند وقتی که مادری کودکش را می‌خواباند، می‌توان نمونه‌های بسیاری از آن را در ادبیات کردی کرمانشاه مشاهده نمود. لالایی که در کردی «لاوه لاهه» و «لای لای» نامیده می‌شود، در میان کردها، ریشه‌ای کهن و بسیار قدیمی دارد. لالایی شامل جملات و سخنانی در مورد اظهار محبت مادر نسبت به کودک و امید و آرزوهایی است که مادر برای جگرگوشه دل‌بندش آواز می‌کند.

ب) جوتیار، جفت یار (شخم زدن): در گذشته زمین را با گاو یا الاغ شخم می‌زدند و به کسی که زمین زراعی را شخم می‌زد، «جفت یار» می‌گفتند.

پ) شوان (چوپان): در مورد چوپان و گوسفندان، با توجه به زندگی عشایری برخی از مردمان کرد، سرودهایی وجود دارد. لازم به ذکر است که چوپان در کوه و صحرا ابیاتی از هوره و بیت را برای خود و گوسفندان می‌خواند.

ت) جاجیم کردن (جاجم/ جاجیم بافتن): یکی از فعالیت‌های زنان کرد، بافتن جاجیم، گلیم و غیره است. هنگامی که گله‌داران، گوسفندان را «چه ره» (عمل پشم زدن) می‌کردند، زنان «هوری/ خوری» (پشم گوسفند) را می‌شستند و آن را خشک کرده، سپس با دوک می‌ریسیدند. پشم را به «سه رک» (کلافه) تبدیل کرده و آن را با «نیک» (وسيله‌ای که پشم کلاف شده را می‌تاباند) تاب می‌دادند و تبدیل به «پیه ر» (پشم تاب داده شده) می‌کردند. آن را دوباره کلاف کرده و رنگ می‌کردند. مرحله بعد، بافتن کلافه رنگ شده بود؛ ابتدا «دارکول» (نوعی داریست) را در این

ظرفیت‌سنجی موسیقی قومی کردی به منظور ترویج فرهنگ کار و فعالیت در برنامه‌های رادیویی

سو و آن سوی خانه استوار می‌ساختند، سپس مشغول بافتن جاجیم می‌شدند. (ث) بانه ناو (نو کردن بام و دیوار خانه با کاهگل/ بام اندود): خانه‌های روستایی در گذشته از گل و خشت خام ساخته می‌شدند؛ بنابراین هر سال در پاییز روی گل بام و نیز دیوار، کاهگل می‌زدند که هم در مقابل باران و غیره مقاوم باشد و هم از لحاظ نما و ظاهر خانه، زیبا به نظر رسد.

(ج) شیر مانگا دوشاین (دوشیدن شیر گاو): زنان، هنگامی که گاو را می‌دوشیدند، برای افزایش شیر گاو و نیز آرامش آن، اشعاری می‌خواندند.

(چ) مه شکه ژه نین (مشک زدن): زنان کرد، مشک را بر «سی پا» (سه پایه) استوار می‌کردند و ماست را درون مشک پوستین خود قرار داده و بر آن آب می‌افزودند و تکان می‌دادند و به این تکان دادن «رپ» می‌گفتند. در گویش‌های مختلف کردی در استان کرمانشاه، سرودهای زیادی دربارهٔ مشک زدن وجود دارد که زنان هنگام تکان دادن مشک، به زبان می‌آوردند.

(ح) شکار کردن: شکار کردن از جمله کارهایی بوده که مرتبط با مرد خانه بوده است؛ به کسی که به شکار می‌پرداخت، «شکاره‌وان» (شکارچی) می‌گفتند.

(خ) کانی ویار (چشمه ویار): در گذشته که آب لوله‌کشی نبوده، زنان و دختران، آب خوردن و غیره را از چشمه با مشک و کوزه به خانه می‌آوردند (حسینی آب‌باریکی و نوروزی مستعلی، ۱۳۹۶: ۵۱۷-۵۵۵).

این سروده‌ها باعث می‌شده تا فرد، هنگام فعالیت تا حدودی زحمت و سختی آن را از یاد برده و از کار خود لذت ببرد. ریتم و وزن این سروده‌ها، هجایی و از هشت تا ده هجا متغیر بوده است.

آواهای کار در ایلام

ایلام نیز همانند کردستان و کرمانشاه، آواها و ترانه‌های کار مختص به خود را دارد. در استان ایلام متناسب با کارهای مختلف، ترانه‌های مخصوص آن وجود دارد که رستم منتی به شرح زیر آنها را گردآوری کرده است:

(الف) برداشت خرمن: بعد از خرمن‌کوبی (هووسه) و جدا کردن دانه از گاه (شهن

ظرفیت‌سنجی موسیقی قومی کردی، به منظور ترویج فرهنگ کار و فعالیت در برنامه‌های رادیویی

کردن)، گندم یا جو را به صورت تپه‌ای جمع می‌کردند که به آن ماسیه می‌گفتند. سپس نانی به نام گرده درست کرده و با روغن حیوانی مخلوط کرده و به نیت حسن گایار (خدای کشاورزی و غله) برایش فاتحه می‌دادند و بعد آن را می‌خوردند و ریزه‌های آن را روی ماسیه می‌پاشیدند و در حین پیمانه کردن، اشعار برداشت خرمن را می‌سرودند.

ب) مشک‌زنی: زنان با آوازخوانی حین مشک‌زنی و شیردوشی، در واقع مشک را به کره بیش‌تر و گاو را به شیر بیش‌تر، تشویق می‌کنند.

پ) شیردوشی؛

ت) دار ته‌ون (دار قالی): دار ته‌ون برای قالی‌بافی، جاجیم‌بافی، گلیم‌بافی، هوربافی، دواربافی، جُل‌بافی و چیت‌بافی کاربرد دارد.

ث) هووسه (خرمن‌کوبی)؛

ج) بلوط‌چینی: در قدیم به علت کمبود گندم، مردم استان ایلام، بلوط‌ها را جمع‌آوری می‌کردند و آنها را داخل یک سنگ‌چین (مثل کوره آجرپزی) قرار داده و با آتش هیزم برشته می‌کردند؛ سپس به مدت چهل شبانه‌روز، آنها را در داخل چاله‌ای می‌خیساندند. به این کار کولیت کردن می‌گفتند و پس از سیاه شدن، آنها را خارج و خشک می‌کردند. در نهایت با آسیاب سنگی به آردی متمایل به رنگ سیاه تبدیل می‌شد و به وسیله ساج، از آن نان تهیه می‌کردند.

چ) شَن کردن: بعد از خرمن‌کوبی با کمک باد، گاه را از دانه جدا می‌کردند که به این عمل شَن کردن می‌گفتند و به کسی که این کار را انجام می‌داد، شَن یار می‌گفتند و مردم برای وزش باد، ترانه شهن کردن را تکرار می‌کردند.

ح) قطع باد: بعد از شَن کردن و موقعی که گاه را در گونی می‌کردند، برای جلوگیری از پراکنده شدن گاه بایستی باد قطع می‌شد. همچنین وقتی وزش باد شدید، سیاه چادرها را تخریب می‌کرد، برای قطع وزش باد، مردم ترانه قطع باد را می‌خواندند.

خ) آب دادن دام‌ها: هذذذذذیه و هذذذذذیه، صوت ترجیع‌بندی است که برای تشویق دام‌ها به خوردن آب، در بین سایر اشعار مربوطه تکرار می‌شود.

ظرفیت‌سنجی موسیقی قومی کردی به منظور ترویج فرهنگ کار و فعالیت در برنامه‌های رادیویی

د) درو کردن: مردم برای درو کردن، هر روز به صورت گروهی، مزرعه یک نفر را درو می‌کردند و روز بعد نوبت نفر بعدی بود که به این کار، کصمه می‌گفتند. یک نفر به عنوان سرگروه، شعر را می‌خواند و بقیه گروه کلمه یا علی را تکرار می‌کردند.

ذ) هیزم‌کشی: وقتی خانم‌ها هیزم را بر دوش خود حمل می‌کردند، هر کدام به همدیگر شعر هیزم‌کشی را می‌گفتند تا سنگینی بار خود را بر دیگری تقسیم کنند.

ر) کندن و جمع‌آوری کنگر؛

ز) تیله کیشان (پشته کشی): زنان با استفاده از طناب، خوشه‌های گندم و جو را روی هم انباشته کرده و روی پشت خودشان حمل می‌کردند و در نقطه‌ای به نام خه‌رمان جی (جایگاه خرمن) جمع‌آوری می‌شد؛ به این کار تیله‌کیشان (کیشه) می‌گفتند.

ژ) ختنه؛

س) مارگ (آوردن آب از چشمه توسط خانم‌ها)؛

ش) چوپانی: حین چوپانی اشعاری را با آواز هوره می‌خواندند.

ص) کوچ کردن: در حین کوچ کردن، اشعاری با آواز هوره یا با تصنیف برزان خوانده می‌شد.

ض) بذریاشی؛

ط) چه‌رگ کردن: یعنی کوتاه کردن پشم گوسفند و موی بز که به این کار برینه هم می‌گویند.

ظ) چیت‌بافی (حصیربافی)؛

ع) باران‌خواهی: در مواقع خشکسالی عده‌ای جمع می‌شدند و جوانی قوی هیکل به نام کوسه به عنوان شوهر و جوانی لاغراندام با لباس زنانه به عنوان عروس انتخاب می‌کردند و چوبدستی به دست، به سمت سیاه چادرهای مجاور می‌رفتند و اشعار باران‌خواهی می‌خواندند. در ادامه به یکی از سیاه‌چادرها حمله می‌کردند و طرف مقابل نیز اقدام به دزدیدن عروس می‌کردند و کوسه برای بازگرداندن عروس، ریش خودش را گرو می‌گذاشت تا در چند روز آینده باران ببارد.

ظرفیت‌سنجی موسیقی قومی کردی، به منظور ترویج فرهنگ کار و فعالیت در برنامه‌های رادیویی

غ) قطع بارش: برای قطع بارش، چوبی را که یک سر آن آتش گرفته، به دست آخرین فرزند یک خانواده (دومازا) می‌دادند و او نیز چوب را به سمت ستاره‌های نشانه می‌رفت، اگر چوب در خشکی می‌افتاد باران قطع می‌شد و شعر قطع بارش را خطاب به ستاره می‌خواند (نک. منتی، ۱۳۹۶: ۳۵۵-۳۷۱).

در یک جمع‌بندی کلی، می‌توان گفت که قدمت ترانه‌های کار، به اولین آشنایی انسان با موسیقی بازمی‌شود و آواهای کار در مناطق کردنشین ایران با موسیقی کردی، پیوندی نزدیک دارد.

روش پژوهش

روش این پژوهش، مطالعه اسنادی و مصاحبه نیمه‌ساختاریافته است. از مزایای مصاحبه این است که نفوذ عمیق و گسترده در واقعیت‌های ذهنی مصاحبه‌شونده دارد و به همین دلیل، مصاحبه را به روشی برتر در مطالعات ارتباطی و دیگر علوم اجتماعی تبدیل کرده است. همچنین از مزایای دیگر مصاحبه، امکان ترکیب با سایر روش‌های کسب داده‌های پژوهشی است که می‌تواند در جهت بازبینی و سنجش و تفسیر اطلاعات به دست آمده از سایر منابع استفاده کرد (لیندلوو و تیلور، ۱۳۹۷: ۲۵۰ و ۲۵۷).

انواع مصاحبه را می‌توان به سه دسته تقسیم کرد:

- ❖ مصاحبه ساخت‌یافته، بسته و منظم؛
- ❖ مصاحبه نیمه‌ساخت‌یافته، نیمه بسته و نیمه‌منظم؛
- ❖ مصاحبه ساخت‌نیافته، باز، عمیق و نامنظم (محمدپور، ۱۳۸۹: ۱۵۲).

در مصاحبه ساختاریافته، پرسش‌هایی که از مصاحبه‌شوندگان می‌شود، یکسان است و مصاحبه‌شونده یکی از پاسخ‌های مفروض را انتخاب می‌کند؛ در مصاحبه نیمه‌ساختاریافته، سوالات از پیش مشخص است، اما پاسخ‌دهندگان می‌توانند پاسخ‌هایشان را آزادانه طرح کنند. مصاحبه باز، حکم جستجوی پژوهش‌گر برای رسیدن به پاسخ‌های تحقیق را دارد (دلور، ۱۳۸۳: ۱۵۷-۱۵۸). به عبارتی در مصاحبه باز و بدون ساختار، مصاحبه‌گر باید درباره موضوعات از پیش تعیین شده، ذهن پاسخ‌دهنده را به طور عمیق کاوش کند.

ظرفیت‌سنجی موسیقی قومی کردی به منظور ترویج فرهنگ کار و فعالیت در برنامه‌های رادیویی

در این پژوهش، پاسخ‌گویی به سوالات مشترک موجود، با توجه به تخصص مصاحبه‌شوندگان و تجربیات متفاوتی که درباره موسیقی و نحوه استفاده از موسیقی کار در برنامه‌های رادیویی داشتند، انجام شد تا شاید در این پاسخ‌ها، مطالبی تازه و جدا از مفروضات پیشین عرضه شود که راهگشای پژوهش باشد. مصاحبه‌شوندگان، شامل دو دسته کلی کارشناسان موسیقی کردی و تهیه‌کنندگان برنامه‌های رادیویی بودند که با توجه به تخصص هر دسته، سوالات تخصصی متفاوتی طراحی شد.

در انتخاب افراد برای مصاحبه، ویژگی‌های زیر مورد توجه واقع شد:

ارائه آثار رسمی در قالب آلبوم موسیقی در بازار محلی، حضور در بدنه اصلی اجرای موسیقی محلی، با عنایت به سابقه‌ی اجرایی در رادیوی یکی از مراکز صداوسیما استان‌های کردستان، کرمانشاه و ایلام. توضیحات و مشخصات افراد مصاحبه شده در جدول شماره ۲، به تفصیل بررسی شده است.

جدول شماره ۲: مشخصات افراد مصاحبه‌شده

تعداد کل افراد مصاحبه شده	۱۲ نفر
کارشناس موسیقی	۶ نفر
مدیر واحد موسیقی	۱ نفر
تهیه‌کننده و برنامه‌ساز رادیو	۶ نفر
پیشکشوت موسیقی	۱ نفر

جدول شماره ۳: نام و حیطه تخصصی افراد مصاحبه‌شده

نام مصاحبه شونده	حوزه تخصصی
پیمان سلیم‌فر	کارشناس موسیقی استان کردستان
حسین مجیدزاده	مدیر واحد موسیقی رادیو کردستان و تهیه‌کننده سابق رادیو
بهرنگ جباریان	کارشناس موسیقی استان کرمانشاه
جمشید عزیزخانی	از پیشکشوتان موسیقی در استان کرمانشاه
ولی کمری	کارشناس هنرهای تجسمی و پژوهشگر موسیقی نواحی استان ایلام

نام مصاحبه شونده	حوزه تخصصی
بهداد مرادخانی	کارشناس موسیقی استان ایلام
علی نوبخت	تهیه‌کننده رادیو آوا
سامان پارسا	مدیر نظارت و پخش رادیو ایران، کارشناس موسیقی و تهیه‌کننده رادیو
مهرداد صیدی	تهیه‌کننده رادیو در استان ایلام
مریم رستمی	تهیه‌کننده و مدیر طرح و تولید رادیو پیام و آوا
علی‌محمد ارسلانی	تهیه‌کننده رادیو در استان ایلام
حسین مجیدزاده	کارشناس موسیقی و تهیه‌کننده رادیو

به طور کلی، ده پرسش از هر کدام از کارشناسان موسیقی مناطق کردنشین، پرسیده شد که عناوین و محتوای پرسش‌ها به شرح زیر است:

- ❖ انواع موسیقی در استان شما از گذشته تاکنون.
- ❖ اکنون چه آواها و نغماتی، در مراسم مختلف در این منطقه شنیده می‌شود؟
- ❖ موسیقی قومی استان شما چه پیشینه‌ای دارد و دارای چه مؤلفه‌هایی است؟
- ❖ انواع مختلف موسیقی قومی و محلی استانان را کمی شرح دهید.
- ❖ به نظر شما، در حال حاضر موسیقی قومی و محلی استان‌تان، چه جایگاهی دارد؟
- ❖ پیوند موسیقی قومی استان شما با فعالیت‌های اجتماعی افراد در این استان به چه صورت بوده است؟
- ❖ موسیقی کار در این منطقه، برای کدام یک از عناوین شغلی و کاری کاربرد داشته است؟
- ❖ آیا موسیقی کار هنوز هم در استان شما وجود دارد؟ و اگر وجود دارد مربوط به کدام منطقه و کدام کار است؟

ظرفیت‌سنجی موسیقی قومی کردی به منظور ترویج فرهنگ کار و فعالیت در برنامه‌های رادیویی

❖ آیا رسانه شنیداری برای شنیدن موسیقی کار استان شما وجود دارد؟ یعنی به جز افرادی که در ارتباط با موسیقی کار هستند، افراد دیگر هم امکان شنیدن موسیقی کار را از رسانه‌های مختلف دارند؟

❖ از نظر شما، بستر رادیو برای شنیدن آواها و نغمات محلی از جمله موسیقی کار، بستر مناسبی است؟ و آیا شنوندگان موسیقی محلی از رادیو استفاده می‌کنند؟

برای کدگذاری متن به دست‌آمده از مصاحبه، از الگوی کدگذاری زمینه‌ای^۱ (زمینه‌مبنا) استفاده شده است. رویکرد نظریه زمینه‌مبنا، از موثرترین الگوهای رمزگذاری داده‌های کیفی است. برقراری پیوند مناسب میان داده‌ها و مقوله‌ها و انعطاف‌پذیری، دو ویژگی مهم رویکرد نظریه‌مبنا است؛ بر این اساس، رمزگذاری و مقوله‌بندی تا اواخر کار پژوهش و بنا به تحقیقات جدید پژوهش‌گر در فرایند پژوهش، امکان تغییر دارد (لیندلوف و تیلور، ۱۳۹۷: ۳۱۳). مطابق نظریه‌ی زمینه‌ای، فرایند تحلیل داده‌ها، طی سه مرحله‌ی کدگذاری باز^۲، محوری^۳ و انتخابی انجام پذیرفت.

کدگذاری در مرحله نخست، بدون محدودیت است و پژوهش‌گر بدون جهت‌گیری ارزشی و معنایی خاصی و تنها براساس معنای هر عبارت یا جمله و واژه مصاحبه، داده‌هایی را از مصاحبه بیرون می‌کشد (لیندلوف و تیلور، ۱۳۹۸: ۳۱۴-۳۱۵). از همین‌روی، مصاحبه‌ها به صورت خط به خط خوانده شده و پاره‌هایی از آنها که بیان‌گر یک مقوله‌اند، مشخص می‌شوند. در واقع، از طریق فرایند کدگذاری باز است که مقوله‌ها ساخته و نامگذاری می‌شوند. در مرحله‌ی کدگذاری، به هر داده برآمده از محتوای مصاحبه، یک برچسب اختصاص داده شد و از دل تعداد زیاد داده‌های اولیه، کدهای مرتبط با موضوع مشخص شدند. این مرحله از کدگذاری بدون محدودیت است، چون تحلیل‌گر هنوز درباره‌ی پروسه مقوله‌بندی تصمیم نگرفته است. در مرحله کدگذاری باز، به هر داده‌ی برآمده از محتوای مصاحبه، یک برچسب اختصاص داده شد و از دل تعداد زیاد داده‌های اولیه، کدهای مرتبط با موضوع مشخص شدند.

1. Grounded Theory
2. Open Coding
3. Axial coding

دو مرحلهٔ بعدی رویکرد زمینه‌مبنا، یکپارچه‌سازی^۱ و بُعدبخشی^۲ است. این فرایندها، راه‌هایی برای بازچینی مقوله‌ها و خلق معانی عمیق‌ترند. یکپارچه‌سازی مقوله‌ها از طریق رمزگذاری محوری است. رمزگذاری محوری، استفاده از کدهایی است که بین مقوله‌ها پیوند برقرار می‌کند و در نتیجه مقوله‌های جدید به وجود می‌آورد یا مضمونی که در برگیرندهٔ مقوله‌های بسیار است، در این مرحله ایجاد می‌شود (لیندلو ف و تیلور، ۱۳۹۸: ۳۱۷). در مرحلهٔ دوم، کدهایی که از نظر ویژگی، ابعاد و خصایص به یکدیگر نزدیک بودند، به محوریت یک مفهوم، گردآوری و سازماندهی شدند.

این نوع کدگذاری به چند روش از جمله روش علی (که باعث ایجاد آن مقوله می‌شوند)؛ روش ناظر به بافتار و زمینه (و مجموعه ویژگی‌هایی که مقوله در دل آن جای دارد)؛ روش راهبردهای کنشی واکنشی (که این مقوله‌ها از طریق آن سامان می‌یابند) و روشی که ناظر بر پیامدهای این راهبردهاست، انجام می‌شود. رمزگذاری محوری باعث می‌شود مقوله‌هایی که پیش‌تر از هم متمایز بودند، تحت قاعده‌ای هماهنگ و یکپارچه به هم بپیوندند. در فرایند یکپارچه‌سازی، سرشت مقوله‌ها از مجموعه‌ای مصادیق، به سازه‌های نظری بدل می‌شود و مقوله‌ها حتی آن گاه که تحلیلگر آنها را در سطح انتزاعی‌تری تحلیل می‌کند، باز ریشه در داده‌ها دارند (لیندلو ف و تیلور، ۱۳۹۸: ۳۱۷ و ۳۱۸).

در مرحلهٔ سوم، مقوله‌های نهایی، از ترکیب مفاهیمی که از منظر معنایی به هم نزدیک بوده و ناظر به مفاهیم مشابهی هستند، استخراج می‌شود. فرایند بُعدبخشی، یکی از مراحل نهایی در فرایند کدگذاری، مقوله بندی، و توسعه مفهومی است. به گفتهٔ اشیپگل (۱۹۹۴) «بعدبخشی شامل تعریف ویژگی‌های مقوله‌ها و سازه‌هاست..... به محض این که یک مقوله تعریف شد، تحلیلگر می‌تواند مشخصه‌ها و ویژگی‌های آن را روی پیوستار یا با اشاره به ابعاد مختلف آن توصیف کند» (به نقل از همان: ۳۱۸).

1 -Integration

2 -Dimensoalization

ظرفیت‌سنجی موسیقی قومی کردی به منظور ترویج فرهنگ کار و فعالیت در برنامه‌های رادیویی

طبق مدل سه‌وجهی مریام و با توجه به مطالعه کتابخانه‌ای نگارنده و مصاحبه با کارشناسان موسیقی مناطق کردنشین ایران، در زمینه بینش‌ها، موسیقی کردی همچنان در میان جامعه، دارای اهمیت است؛ دارای پیشینه تاریخی است و جنبه‌های زیبایی‌شناختی دارد که هم در مصاحبه با کارشناسان موسیقی این مناطق و هم در مطالعات کتابخانه‌ای به آن پرداخته شد. همان‌گونه که مریام معتقد است، ترجمان این طرز تلقی‌ها، باعث به وجود آمدن رفتار موسیقایی می‌شود. در ارتباط با رفتار موسیقایی مناطق کردنشین نیز، موسیقی در فرهنگ مردم این مناطق، حاضر و ناظر است و افراد در این مناطق، در تمامی جنبه‌های زندگی، از بدو تولد تا مرگ، با موسیقی سر و کار دارند. در ارتباط با رأس سوم این مثلث نیز، با نگاه به تحلیل فنی موسیقی مناطق کردنشین، می‌توان گفت که فنون نوازندگی و خوانندگی، در میان اهالی موسیقی این منطقه، به‌خصوص تنبورنوازان، دفنوازان، هوره‌خوانان، بیت‌خوانان، سرنوازان، دوزله‌نوازان و غیره، رواج قابل قبولی دارد. در مصاحبه با کارشناسان موسیقی هریک از استان‌ها نیز، بر کیفیت فرهنگ موسیقایی این مناطق، تاکید شد. همچنین به دلیل آن که مردم مناطق کردنشین با موسیقی کردی، انس و الفتی عمیق دارند، موسیقی به عنوان یک عمل و دغدغه در جامعه شناخته می‌شود.

در نهایت آن که برخی از موسیقی‌های این مناطق، به صورت سینه‌به‌سینه، به دوران کنونی رسیده‌اند و نقش حفظ و نگهداری از آنان در این مناطق، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. بنابراین بر طبق نظریه مریام، موسیقی کردی و موسیقی کار در مناطق کردنشین، کارکردی اجتماعی دارد. اما آیا این کارکرد اجتماعی در رسانه‌های همچون رادیو نمود یافته است یا خیر؟ برای پاسخ به این پرسش، نگارنده، پس از انجام مصاحبه‌های صورت گرفته پیرامون ویژگی‌های موسیقی مناطق کردنشین، مصاحبه‌ای با کارشناسان و تهیه‌کنندگان رادیو نیز داشته است. در مصاحبه با کارشناسان و تهیه‌کنندگان رادیو، همچون کارشناسان موسیقی، به طور کلی، ده سؤال اصلی پرسیده شد که به شرح زیر است:

- ❖ نظر شما درباره نقش موسیقی در برنامه‌سازی رادیو چیست؟
- ❖ از نظر شما موسیقی در برنامه‌سازی رادیو چه انواعی دارد؟

- ❖ استفاده از آواها و نغمات موسیقی قومی در برنامه‌سازی رادیو به چه صورتی است؟
- ❖ به نظر شما آیا امروزه ارتباط میان موسیقی قومی و برنامه‌های رادیویی، ارتباط کم‌رنگی است؟
- ❖ کمبودها و خلاءهای ارتباط میان موسیقی قومی و برنامه‌های رادیویی را در چه چیزی می‌دانید؟
- ❖ به نظر شما نگاه برنامه‌های رادیویی به فعالیت‌های اجتماعی از جمله کسب و کار، نگاه فعالی است؟
- ❖ از نظر شما، نقش موسیقی در برنامه‌سازی رادیو جهت تشویق افراد به فعالیت‌های اجتماعی چیست؟
- ❖ نظر شما درباره جایگاه موسیقی محلی و قومی مناطق کردنشین در برنامه‌سازی رادیو چیست؟
- ❖ موسیقی کار به عنوان یکی از انواع موسیقی قومی در برنامه‌سازی رادیو چه جایگاهی دارد؟
- ❖ آیا به نظر شما، امکان ترویج و ترغیب افراد برای رونق کسب و کار با شنیدن موسیقی کار در رادیو فراهم است؟
- ❖ در تحلیلی جامع درباره تأثیر موسیقی در یک نگاه کلی و تأثیر موسیقی کار در نگاهی جزئی‌تر در برنامه‌های رادیویی، نتایج زیر از مصاحبه‌های صورت گرفته، استنتاج شده است:
- ❖ موسیقی، از مهم‌ترین ارکان برنامه‌های رادیویی است.
- ❖ دسته‌بندی‌های متفاوتی نسبت به انواع موسیقی در رادیو وجود دارد. از نظر تهیه‌کنندگان و برنامه‌سازان رادیو، مفهوم و تعریف موسیقی با نظر کارشناسان موسیقی متفاوت است.
- ❖ کارکرد موسیقی قومی در برنامه‌های رادیویی، تابع مأموریت شبکه‌های مختلف رادیویی است. یعنی آن‌جا که شبکه رادیویی، به پخش موسیقی

ظرفیت‌سنجی موسیقی قومی کردی به منظور ترویج فرهنگ کار و فعالیت در برنامه‌های رادیویی قومی و محلی ملزم است، بایستی این امر صورت پذیرد اما در شبکه‌هایی که محوریت آنها موسیقی نیست، الزامی به این امر وجود ندارد. به همین علت است که شبکه‌هایی همچون رادیو پیام و آوا ملزم به استفاده و پخش موسیقی‌های قومی هستند اما شبکه‌هایی همچون رادیو اقتصاد یا رادیو گفتگو، سیاست‌گذاری‌هایی در این باب ندارند.

❖ انواع موسیقی‌های حاضر در بازار موسیقی ایران و پرداخت بیش از اندازه به آنها، موجب شده که اقبال به موسیقی قومی کمتر شود. به همین علت در برنامه‌های رادیویی نیز نقش این موسیقی‌ها بسیار کم‌رنگ به نظر می‌رسد. این موضوع به دو عامل باز می‌شود: عامل اول، افت سلیقه و ذائقه مخاطب است که در این رابطه نیازمند بازسازی موسیقی‌های قومی به شیوه‌های جدید و یا تلفیق این موسیقی‌ها با سایر گونه‌های موسیقی هستیم که در حال حاضر کمتر اتفاق افتاده است. دومین عامل نیز ناشی از عدم شناخت برنامه‌سازان رادیو، نسبت به ظرفیت‌های موسیقی قومی در جهت پیشبرد اهداف برنامه‌های رادیویی است.

❖ عدم انجام پژوهش‌های مناسب پیرامون ارتباط میان موسیقی قومی و برنامه‌های رادیویی، کم‌توجهی برنامه‌سازان رادیو در قبال شناخت ظرفیت‌های موسیقی قومی و استفاده از این موسیقی در برنامه‌های رادیویی و نیز عدم اعتقاد و باور نسبت به جایگاه موسیقی قومی در جهت جذب مخاطب رادیو توسط تهیه‌کنندگان رادیو، از جمله خلاءها و کمبودهای میان موسیقی قومی و برنامه‌های رادیویی است.

❖ در حالت کلی، نگاه برنامه‌های رادیویی در جهان، در جهت ترغیب به فعالیت‌های اجتماعی است اما این‌که این میزان در شبکه‌های رادیویی ایران به چه میزان، اتفاق می‌افتد، محل بحث است. کارشناسان و تهیه‌کنندگان رادیو معتقد هستند نگاه سیاست‌گذار رادیو، در این جهت بوده است و تأسیس شبکه‌ای همچون رادیو اقتصاد در جهت تحقق همین امر صورت پذیرفته اما این کارشناسان، تأثیرگذاری برنامه‌های رادیویی در جهت اهداف سیاست‌گذار را مورد شک و تردید قرار دادند.

❖ نقش موسیقی در برنامه‌سازی رادیو در جهت تشویق به فعالیت‌های اجتماعی نیز از سوی کارشناسان امر، نقشی مهم تلقی شد. با این حال، برخی کارشناسان معتقد بودند که این اتفاق بیشتر در فضای جوامع کوچک یا روستانشین به وقوع می‌پیوندد.

❖ نظرات کارشناسان دربارهٔ استفاده از موسیقی مناطق کردنشین در برنامه‌سازی رادیو، متناقض بود. برخی از کارشناسان معتقد بودند موسیقی مناطق کردنشین، به دلیل ریتم و نوع سازبندی، در برنامه‌های رادیویی نقشی پررنگ دارد. از سوی مقابل اما کارشناسان دیگر معتقد بودند که موسیقی کردی در شبکه‌های رادیویی استان‌های کردنشین، دارای اقبال بیش‌تری نسبت به شبکه‌های سراسری رادیو است.

❖ آن‌گونه که عنوان شد، موسیقی کار در شبکه‌های رادیویی یا به‌طور کلی استفاده نشده و یا به صورت بسیار محدود از شبکه‌های استانی پخش شده است. تا به حال در حجم و ابعاد سراسری این اتفاق صورت نپذیرفته است.

در این پژوهش، در مرحله کدگذاری باز، براساس پاسخ مصاحبه‌شوندگان به بیست سوال مطرح‌شده، صدوبیست‌ونهم مقوله اولیه به دست آمد که در کدگذاری محوری و انتخابی ۱۸ مفهوم و ۱۰ مقوله از آنها استخراج شد. مقوله‌ی مرکزی تحقیق، مشخصاً «تولید موسیقی قومی ایران» است که تحقیق اساساً پیرامون شناخت چیستی و چگونگی آن شکل گرفته و خود، محصول ترکیب نهایی مراحل کدگذاری و حاصل مقوله‌های مختلف به دست آمده است. سایر مقوله‌ها برای ارائهٔ یک مدل تصویری در پنج دستهٔ زیر قرار گرفته اند:

❖ زمینه (۲ مقوله)؛

❖ مداخله‌گر (۲ مقوله)؛

❖ علی (۲ مقوله)؛

❖ راهبرد (۱ مقوله)؛

❖ پیامد (۲ مقوله).

ظرفیت‌سنجی موسیقی قومی کردی به منظور ترویج فرهنگ کار و فعالیت در برنامه‌های رادیویی
 مفاهیم تشکیل دهنده مقوله‌های فوق، در جدول شماره ۴ نشان داده شده است.

جدول شماره ۴: مفاهیم و مقوله‌های استخراج‌شده

ردیف	مفهوم	مقوله	دسته
۱	محصول تجربه تاریخی جامعه کرد برآیند موسیقی اقوام کرد رپرتوار مشخص اجرایی و آموزشی سواد فرهنگی و هنری به عنوان ارزش ماهوی دوری از هیجانات کاذب موسیقی عامه‌پسند	ریشه و محتوای هنر کلاسیک	شرایط علمی
		تأثیر شدید ادبیات بر موسیقی محلی توسل به ادبیات فارسی برای خلق محتوا	
۳	دربرگیرندگی این موسیقی تجمیع ترکیب نغمات گوناگون موسیقی اقوام مختلف کردها	وسیع بودن موسیقی کردی	شرایط زمینه‌ای
		اعیاد ملی و مذهبی فرصتی برای معرفی موسیقی‌های بومی محلی	
۵	عدم شناخت دقیق اهالی موسیقی و رسانه از ظرفیت‌های دو حوزه عدم وجود رسانه تخصصی برای عرضه عدم حمایت رسانه‌های خارج از کشور، رسانه‌های رسمی و حتی غیررسمی داخلی و فضای مجازی	عدم رسانه‌ای شدن موسیقی کار	شرایط مداخله‌ای
۶	تغییر موسیقی کار در نواحی مختلف کشور براساس نوع ابزار کارگاهی	مشاغل و موسیقی کردی	
۷	صنعتی شدن جوامع مکانیزه شدن کشاورزی و دامداری	مکانیزه شدن مشاغل و موسیقی کردی و بهره‌گیری از رادیو	راهبردها
۸	ارتباط متقابل موسیقی با رادیو	بسنترسازی رادیو در موسیقی کردی محلی	پیامدها
		برگزاری جشنواره‌های موسیقی در کردستان زمینه‌ساز ارج‌گذاری به تلاش هنرمندان حوزه موسیقی و ایجاد انگیزه مضاعف در آنان برای تقویت موسیقی	

برای روشن‌شدن فرایندهای کدگذاری‌های سه‌گانه در این پژوهش، می‌توان مقوله دوم از مقولات سه‌گانه را مثال زد که به اهمیت بستر ادبی در موسیقی کردی و کارآواها اشاره دارد. کارشناسان دسته نخست و دسته دوم، در حاشیه‌ی پاسخ به

ظرفیت‌سنجی موسیقی قومی کردی، به منظور ترویج فرهنگ کار و فعالیت در برنامه‌های رادیویی

سوالات مطرح‌شده، به نقش بسترهای ادبی به تعبیر گوناگون اشاره کرده بودند. آنها در پاسخ سوال نخست مصاحبه، به طرز روشن‌تر و در پاسخ به سوالات دوم، سوم، چهارم و هجدهم به‌طور ضمنی به اهمیت مضامین و متن موسیقی کردی و کارآواها در ساختار موسیقی کردی اشاره کرده بودند. این داده‌های اولیه، به دلیل بسامد و نحوه توزیع و پراکندگی پاسخ‌ها، واجد اهمیت است. چرا که علاوه بر اینکه در میان پاسخ‌های کارشناسان موسیقی کردی حضور قاطعی دارد، در میان تهیه‌کنندگان رادیویی نیز مورد توجه است. این داده‌ها که در پاسخ‌های کارشناسان به سوالات مختلف (و نه یک سوال مشخص) وجود داشت، شبکه‌ی نامحسوسی از معانی را ایجاد کرده بود که در مراحل بعدی کدگذاری، دو مفهوم «تاثیر شدید ادبیات بر موسیقی محلی» و «توسل به ادبیات فارسی برای خلق محتوا» را شامل شد و ذیل مقوله‌ی نهایی «محتوا و بستر ادبی» قرار گرفت.

مثال دیگر از این فرایند به مقوله‌ی ۵ در جدول است. از خلال پاسخ‌هایی که مصاحبه‌شوندگان به سوالات اول، چهارم، نهم، یازدهم، دوازدهم و سیزدهم، هجدهم و نوزدهم دادند، مشخص شد ویژگی‌های که کارشناسان موسیقی کردی و کارشناسان رسانه، بنا به تخصص و انتظارشان از موسیقی ارائه کرده‌اند، متفاوت است. اگرچه هر دو دسته، بر اهمیت موسیقی در رسانه تأکید داشتند اما هر دسته از مصاحبه‌شوندگان، ویژگی‌ها و کارکردهای متفاوتی را از موسیقی مدنظر داشتند. تفاوت تعاریف در کدگذاری باز، در مراحل بعدی کدگذاری، تحت مفهوم «عدم شناخت متقابل اهالی هنر و رسانه از ظرفیت‌های دو حوزه» ترکیب و ذیل مقوله «عدم رسانه‌ای‌شدن موسیقی کار» هم‌راستا شد و در دسته مداخله‌گر قرار گرفت.

نتیجه‌گیری

پیشرفت دانش، وقوع انقلاب‌های صنعتی و دیجیتال، ورود تکنولوژی، رشد شهرنشینی و تخصصی‌شدن مشاغل، از جمله نتایج پیدایش مدرنیته است که با وجود برخی ویژگی‌های مثبت، زیست سنتی جوامع را با چالشی جدی، روبه‌رو کرد. ورود الگوی رشد و توسعه‌ی مدرن، بدون درنظر گرفتن زیست‌بوم فرهنگی کشورها، از جمله معضلاتی است که کشورهای واردکننده را با چالش‌های جدی‌ای

ظرفیت‌سنجی موسیقی قومی کردی به منظور ترویج فرهنگ کار و فعالیت در برنامه‌های رادیویی

روبه‌رو کرده است. پاسخ نخست به این چالش، پذیرش بی‌چون وچرای مدرنیته (و فرهنگ برآمده از آن) و از کف دادن گذشته و سنت است و پاسخ دوم، مقابله با تحولات دنیای جدید است.

نتیجه پاسخ نخست، از کف دادن همه میراث و سرمایه‌های فرهنگی است که از گذشتگان به دست آمده و نتیجه‌ی پاسخ دوم، رفتاری دن‌کیشوت‌گونه در برابر فرصت‌هایی است که شرایط جدید در اختیار ملت‌ها قرار می‌دهد. از این‌روی، به نظر می‌رسد راه سوم، پذیرش مدرنیته و نتایج آن، به شرط حفظ ارزش‌های فرهنگی است. راه سوم، اگرچه به نظر کم‌ترین خطر و بیشترین نفع را برای ملت‌ها دارد، اما هموارکردن راه تحقق آن نیز، از دو راه دیگر دشوارتر است. هر گامی در این راه ظریف، که یک سوی آن خطر مدرنیته‌ی بدون سنت است و سمت دیگرش، خطر سنت بدون مدرنیته، نیاز به واکاوی و دقت نظر و عمل دارد.

بهره‌مندی از رسانه مدرن رادیو، در جهت ارتقا کیفیت انجام کار، با توجه به فرهنگ بومی کار، موضوع پژوهش حاضر است. آواهای کار، به آن دسته از آواها و نغمات اطلاق می‌شوند که برای انجام کار یا در حین استراحت میان کار، افراد آن را می‌خوانند و در حافظه فرهنگی ملت‌ها، یادآور دورانی است که افراد همدلانه در کنارهم، فعالیت مشترک برای کسب روزی انجام می‌دادند. با توجه به تحقیق انجام‌شده، ترانه‌های کار، واجد سه کارکرد عمده‌ی هماهنگی و تجهیز روانی نیروی کار (تقویت روحیه‌ی جمعی در بین کسانی که کار می‌کنند)؛ تحقق کار دل‌انگیز (ایجاد فضای نشاط‌آور برای بالا رفتن بهره‌وری نیروی کار و ارتقای کیفی محصولات و خدمات) و انتقال فرهنگ، به خصوص در نسل‌های جوان، برای حفظ تداوم فرهنگی به‌عنوان عنصری هویت‌ساز است.

در سال‌هایی که کشور ایران نامگذاری‌های سالیانه‌اش را بر مبنای کار و تولید قرار داده است، ترویج فرهنگ کار و فعالیت در بین افراد، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. از طرفی مشاغل سنتی موجود، امکان تأمین فرصت‌های شغلی موردنیاز نیروهای کار جدید را ندارند و ایجاد فرصت‌های جدید اشتغال، نیازمند بهره‌بردن از مشاغل دنیای مدرن است. با این حال، تخصصی‌شدن، فردیت‌گرایی و ایزوله‌شدن نیروهای کار- که از ویژگی‌های مشاغل دنیای مدرن است- خطر انقطاع فرهنگی در

جوامع سنتی را در پی دارد و نیاز است که فرصت‌ها با کم‌ترین تهدیدها به ثمر نشینند و اینجاست که نقش پررنگ رادیو به‌عنوان رسانه‌ای فراگیر در ممانعت از این گسست، اهمیت می‌یابد. امواج رادیویی می‌توانند با پخش آواهای کار، با توجه به کارکردهای سه‌گانه‌ای که ذکر شد، هم موجب تقویت روحیه نیروهای کار شوند و هم پیوند دهنده‌ی افرادی باشند که به واسطه‌ی شرایط مدرن، مجبورند به تنهایی به فعالیت شغلی بپردازند و این امر موجب می‌شود تا همگان، خود را قطره‌ای از دریایی حس کنند که برای ارتقای کشور فعالیت می‌کنند. براساس نتایج مطالعه، به نظر می‌رسد تا کنون پیوند مناسبی میان موسیقی کار مناطق کردنشین ایران و برنامه‌های رادیویی به وجود نیامده است و به دلایل آن نیز، در حد بضاعت این پژوهش پرداخته شد. با نگاهی اجمالی به موسیقی نواحی کردنشین، مشخص شد آواها و نغمات کار، بیشتر معطوف به کارهای کشاورزی و دامپروری هستند و به دوران پیشامدرن تعلق دارند. آنچه در اینجا اهمیت می‌یابد، توجه به این نکته است که چگونه می‌توان موسیقی کار پیشامدرن را در کالبد جهان صنعتی مدرن دمید؟ و رادیو چگونه می‌تواند این فرایند را تسهیل کند؟ از مهم‌ترین موانع شکل‌گیری پیوند مناسب میان رسانه رادیو و گسترش فرهنگ کار و فعالیت به واسطه موسیقی کار، می‌توان به عدم اتخاذ سیاست و ارائه دستورالعمل مناسب در قبال موسیقی قومی (از جمله موسیقی کار) توسط سازمان صدا و سیما اشاره کرد. به همین علت در حال حاضر مخاطبین هدف برای آواها و نغمات قومی، بیشتر جوامع کوچک یا روستائینان و به واسطه رادیوهای محلی هستند. علاوه بر مورد فوق، بهره‌گیری از برنامه‌سازان آشنا با موسیقی (و به خصوص، موسیقی قومی) و نیز به‌روز کردن و بازسازی آواهای سنتی کار، متناسب با شرایط دوران جدید، از جمله مواردی هستند که می‌توانند موجب تسهیل این امر شوند. توجه به این امر، حائز اهمیت است که هر یک از این ترانه‌ها، نغمه‌های ویژه خود را داراست که به‌عنوان شناسنامه‌ی آن ترانه شناخته می‌شود. بنابراین ضبط و ثبت این الحان، می‌تواند علاوه بر آن‌که پشتوانه موسیقی ملی ما باشد، الهام‌بخش موسیقی‌دانان ما برای خلق آثار جدید و متناسب با دوران مدرن شود.

در نهایت می‌توان گفت توجه به موسیقی کار در رسانه‌ای فراگیر چون رادیو، ما را از تکراری و فردگرایی جدا کرده و در درازمدت، موجب بسترسازی برای جمع‌گرایی

ظرفیت‌سنجی موسیقی قومی کردی به منظور ترویج فرهنگ کار و فعالیت در برنامه‌های رادیویی می‌شود. همان روحیه‌ای که ریشه و دورنمای اصلی ساختمان فرهنگی یک اجتماع را تشکیل می‌دهد. به این منظور، موسیقی کار به عنوان گونه‌ای از موسیقی قومی، می‌تواند در برنامه‌سازی رادیو (به عنوان ابزار ارتقای فرهنگ) و به منظور تقویت جمع‌گرایی و بهبود شرایط و کیفیت کار و فعالیت استفاده شود.

پیشنهاد‌های پژوهش

- ❖ تشکیل کارگروه‌ها و شوراهای تخصصی پیرامون موسیقی کار در سازمان صدا و سیما در جهت تعامل با اهالی موسیقی مناطق کردنشین؛
- ❖ تدوین دستورالعمل‌های استفاده از نغمات و آواهای کار در برنامه‌های رادیویی؛
- ❖ بازسازی موسیقی کار مناطق به شیوه‌های جدید و یا تلفیق آنها با انواع دیگر موسیقی در جهت جذب مخاطب؛
- ❖ به‌روز شدن اطلاعات عوامل رادیو در قبال شناخت هرچه بیشتر نغمات و آواهای کار مناطق کردنشین برای استفاده در برنامه‌های رادیو؛
- ❖ آرشو و مستندسازی نغمات قومی از جمله آواهای کار برای بازشناسی این آواها به مخاطبان رادیو؛
- ❖ انجام پژوهش‌های این‌چنینی در سازمان صدا و سیما در جهت دستیابی به برنامه‌ای جامع در قبال تعامل میان موسیقی کار و برنامه‌های رادیویی؛
- ❖ در اولویت قرار گرفتن مباحث موسیقی‌شناسی قومی در شوراهای موسیقی صدا و سیما؛
- ❖ تولید و پخش برنامه‌هایی در ارتباط با موسیقی مناطق از جمله موسیقی کار برای ترویج و ترغیب مخاطب به رونق کسب و کار؛
- ❖ راه‌اندازی یک شبکه رادیویی موسیقی‌محور مختص موسیقی مناطق ایران؛
- ❖ تدوین برنامه‌ای جامع در جهت تعامل هرچه بیشتر میان برنامه‌سازان رادیو و موسیقی مناطق؛

ظرفیت‌سنجی موسیقی قومی کردی، به منظور ترویج فرهنگ کار و فعالیت در برنامه‌های رادیویی

- ❖ استفاده از پژوهش‌های این‌چنینی در برنامه‌سازی رادیوهای سراسری و استانی؛
- ❖ انجام پژوهش‌هایی از این دست در قبال سایر نغمات و آواهای مناطق کردنشین ایران؛
- ❖ انجام پژوهش‌هایی از این دست در قبال آواهای کار در سایر مناطق ایران.

فهرست منابع

۱۲. آخوندی، زهرا؛ افهمی، رضا (۱۳۹۶). «نقش دگردیسی بنیان‌های موسیقی در شکل‌گیری فرهنگ شنیداری (مطالعه موردی: جان کیج)»، کنفرانس ملی رویکردهای نوین علوم انسانی در قرن ۲۱، ۱-۱۷.
۱۳. احمدی‌پور، روناک؛ مختاباد، عبدالحسین؛ و مقصودی، مجتبی (۱۳۹۳). «نقش موسیقی کردی در آیین‌های بومی- محلی کرمانشاهان»، مجله مدیریت فرهنگی، زمستان ۹۳، دوره ۸، شماره ۲۶، ۹۵-۱۱۵.
۱۴. حنیف، محمد (۱۳۸۶). «آوای کار اقوام و همبستگی ملی»، فصلنامه فرهنگ مردم ایران، زمستان ۱۳۸۶، شماره ۱۱، ۳۷-۴۹.
۱۵. حسینی آباریکی، آرمان؛ و نوروزی مستعلی، منصور (۱۳۹۶). «نگاهی به سروده‌های کار در ادبیات شفاهی کردی (کرمانشاه)»، (گردآورنده: هوشنگ جاوید)، فرهنگ موسیقی کار در ایران: آوازه‌ها و نغمه‌های کار در ایران: مجموعه مقالات در مورد موسیقی کار در ایران. تهران: انتشارات سوره مهر.
۱۶. حیدری، محمدمهدی (۱۳۹۶). «کارکردهای ترانه‌های کار: بازیابی مفهوم از مصداق»، (گردآورنده: هوشنگ جاوید)، فرهنگ موسیقی کار در ایران: آوازه‌ها و نغمه‌های کار در ایران: مجموعه مقالات در مورد موسیقی کار در ایران، تهران: انتشارات سوره مهر.
۱۷. خجسته، حسن (۱۳۹۵). جامعه، موسیقی، رادیو: رویکردی اجتماعی به موسیقی و رادیو، تهران: انتشارات سروش.
۱۸. دلاور، علی (۱۳۸۳). مبانی نظری و عملی پژوهش، تهران: رشد.
۱۹. شاه‌حسینی، علیرضا (۱۳۸۲). «ترانه‌های مشک‌زنی عشایر دامنه‌های البرز»، مجله دانشکده علوم انسانی دانشگاه سمنان، تابستان و پاییز ۱۳۸۲، شماره ۳ و ۴، ۹۳-۱۱۴.
۲۰. فاطمی، ساسان (۱۳۸۵). «نقش رادیو- تلویزیون در ایجاد فرهنگ موسیقایی»، فصلنامه پژوهش و سنجش، بهار و تابستان ۱۳۸۵، شماره ۴۵ و ۴۶، ۴۱-۶۴.

ظرفیت‌سنجی موسیقی قومی کردی، به منظور ترویج فرهنگ کار و فعالیت در برنامه‌های رادیویی

۲۱. لیندلف، تامس آر؛ و سی تیلور، برایان (۱۳۹۷). *روش تحقیق کیفی در علوم ارتباطات*، (مترجم: عبدالله گیویان)، چاپ سوم، تهران: انتشارات همشهری.
۲۲. محمدپور، احمد (۱۳۸۹). *فراروش بنیان‌های فلسفی و عملی روش تحقیق ترکیبی در علوم اجتماعی و رفتاری*، چاپ سوم، تهران: نشر جامعه‌شناسان.
۲۳. مریام، آلن پی (۱۳۹۶). *انسان‌شناسی موسیقی*، (مترجم: مریم قره‌سو)، تهران: ماهور.

24. Merriam, Alan P. 1964. *The Anthropology of Music*. Evanston: Northwestern University Press.

